

Program cjelovitog spolnog odgoja Teen STAR

Kristina PAVLOVIĆ*

Sažetak

Prilog predstavlja program cjelovitog spolnog odgoja djece i omladine Teen STAR koji se provodi u tridesetak zemalja svijeta, a od prije nekoliko godina i u Hrvatskoj. Autorica polazi od nasušne potrebe pozitivnog i pametnog seksualnog odgoja mladih jer oni obično prve informacije dobivaju iz kaotičnih izvora koji su podređeni konzumističko-marketinškim ciljevima, a što pak sve ima tragične posljedice: neplanirane trudnoće, pobačaji, spolno prenosive bolesti i neplodnost. Teen STAR je odgojni program za adolescente u kojem se velika pozornost poklanja formaciji osobe. On se temelji na isticanju njezinog neprocjenjivog dostojanstva, kao i na izazovu osobne slobode u donošenju odluke. U članku se osim toga u glavnim crtama izlažu temeljne sastavnice ovoga programa, njegovi rezultati te mogućnosti njegovog provođenja.

Uvod

»Vi zadirete u središte središnjeg problema današnjeg vremena.« Ovim je riječima predsjednik Papinskog vijeća za obitelj, kardinal Alfonso Lopez Trujillo, izrazio pohvalu i potporu voditeljima programa Teen STAR iz cijeloga svijeta, okupljenima na Trećem međunarodnom susretu Teen STAR koordinatora u Cordobi u srpnju 2002. g. Dvije godine poslije, čast da bude domaćin Četvrtoga međunarodnog susreta koordinatora Teen STAR-a pripala je Hrvatskoj. Susret je održan u kući susreta »Tabor« u Samoboru od 7. do 11. srpnja 2004., a u programu su sudjelovali predstavnici petnaest zemalja svijeta od ukupno tridesetak u kojima se provodi program Teen STAR. Više od trideset sudionika stiglo je iz Poljske, Ukrajine, Rumunjske, Slovačke, Švicarske, Njemačke, Austrije, Francuske, SAD-a, Čilea, Zimbabvea, Ugande, Etiopije i Koreje. Kardinal Trujillo se i ovaj put susreo s koordinadorima programa posjetivši kuću »Tabor« u sklopu svog posjeta Hrvatskoj tih dana. Obraćajući se voditeljima programa nadahnutim govorom, odao im

* Kristina Pavlović, prof., predsjednica »Udruge za cjeloviti spolni odgoj Teen STAR«, koordinador programa za Hrvatsku, Zagreb.
»Udruga za cjeloviti spolni odgoj Teen STAR«: Tel. 01/467 02 09 (pon. — pet. 9–12 sati), web: www.teenstar.hr, e-mail: info@teenstar.hr.

je priznanje i ohrabrio ih da nastave sa svojim radom i djelovanjem na odgoju mladih ljudi.

Program cjelovitog spolnog odgoja Teen STAR prisutan je već više godina u Hrvatskoj. Širenjem programa raste i potreba njegova adekvatnog predstavljanja u javnosti. Ovaj članak je jedna od prilika ne samo za predstavljanje programa već i za razmatranje problema spolnog odgoja mladih općenito.

1. Program Teen STAR u svijetu

Zašto?

Treba li mladima eksplicitno govoriti o spolnosti? Je li spolni odgoj uopće potreban? Što o tome kažu crkveni dokumenti? U uvodu Odgojnih smjernica o ljudskoj ljubavi — Obrisi spolnoga odgoja stoji rečenica: »Raspravljajući o kršćanskom odgoju, II. vatikanski sabor istaknuo je potrebu da se pruži 'pozitivan i pametan seksualni odgoj' djeci i omladini.« Nije, dakle, pitanje je li spolni odgoj potreban, već kakav bi taj spolni odgoj trebao biti i tko bi ga, gdje i kako trebao provoditi. Činjenica da su dokumenti koji govore o spolnom odgoju nastali relativno nedavno, u posljednjih dvadesetak godina (uz već spomenuti navodim i dokument *Ljudska spolnost: istina i značenje*), upućuje na to da se radi o temi i potrebi današnjeg vremena.

O stvarnosti današnjeg vremena, kada je riječ o mladima i njihovoj spolnosti, govore mnoga znanstvena istraživanja i statističke analize. Međutim, svi mi koji živimo u tom današnjem vremenu možemo neke zaključke donijeti i sami promatrajući stvarnost oko sebe.

Na javnim predstavljanjima programa Teen STAR, na roditeljskim sastancima i sl. uvijek zamolimo nazočne da se zamisle i pokušaju odgovoriti na pitanja: Odakle danas mladi dobivaju informacije o spolnosti? Tko ih odgaja? Kakva su njihova stajališta i ponašanje, kakve su posljedice tog ponašanja? Ima li razloga za zabrinutost? Treba li nešto poduzeti? Uglavnom se dođe do sličnih mišljenja i odgovora.

Mentalitet današnjice, pa tako i odnos prema spolnosti, u velikoj mjeri oblikuju mediji: televizija, časopisi, video, internet. Kvaliteta i istinitost »informacija« o spolnosti koje mladi ljudi dobivaju iz medija u potpunosti su podređene konzumističko–marketinškim ciljevima. U takvom kaosu informacija potreba odgojnog i osobnog pristupa mladim ljudima na području spolnosti postala je mnogo veća nego prije. Međutim, sudeći po rezultatima mnogih istraživanja, tradicionalni nositelji odgoja (obitelj, škola, Crkva) ostali su potisnuti pred dominantnim medijima. Roditelji provode malo vremena sa svojom djecom, o temi spolnosti vrlo malo razgovaraju. U školi se sadržaji o spolnosti obrađuju u okviru nekoliko predmeta, ali oni zbog nedostatka vremena ostaju više–manje na razini informacije. Mladi ljudi uglavnom nemaju prilike ni s kim, niti gdje, niti kada razgovarati o svojim problemima i dvojbama s odraslim osobama. Za razgovor im preostaju njihovi vršnjaci, prijatelji, koji su, kako i istraživanja pokazuju, nakon medija njihovi jedini

značajniji »izvori informacija« o spolnosti. Mlada osoba slijedi trend, skupinu vršnjaka, kako bi se od nje osjetila prihvaćenom. Upušta se u nezrele seksualne veze i odnose. Na upozorenja o mogućim posljedicama se ne obazire jer je zdravlje za nju nešto samo po sebi razumljivo. Brojke i statistike tiču se nekog drugog, a ne nje. Najočitiye su, iako ne i jedine, posljedice na području tjelesnosti: neplanirane trudnoće, pobačaji, spolno prenosive bolesti, kasnija neplodnost i sl.

Upravo se zbog tih negativnih pojava na zdravstvenom području državna politika u cijelom svijetu ozbiljno bavi ovom problematikom. Iako se s povećanom propagandom i dostupnošću kontracepcije posljednjih desetljeća te negativne pojave u svijetu ne smanjuju nego povećavaju, većina programa koji se bave spolnom edukacijom mladih još uvijek kao glavno rješenje vidi kontracepciju. U manjini su programi koji nude drugačiji odgovor i drugačiji pristup spolnom odgoju zahtjevniji, ali i djelotvorniji. Jedan od njih je i program Teen STAR.

Što?

Program Teen STAR je odgojni program za adolescente. Iako se u programu govori i uči o mnogim temama, on nije ponajprije informativan, već formativan. Naglasak nije na informaciji, već na odgoju, na odgojnom procesu, na izgradnji osobe.

Program se temelji na dostojanstvu ljudske osobe i na izazovu osobne slobode u donošenju odluka. Adolescenti su osobe i, iako su mladi i još u odrastanju, sposobni su razmišljati i donositi vlastite odluke. Dapače, upravo je adolescencija razdoblje života u kojem se zacrtava »životni put«.

Pitanju ljudske seksualnosti pristupa se cjelovito, odnosno program uključuje sve vidike osobnosti pojedinca. Mladog čovjeka se potiče da svoju biološku, tjelesnu sposobnost da postane roditelj uklopi u sve aspekte svog života — društveni, emocionalni, intelektualni i duhovni. Riječ STAR je kratica od izvornog naziva programa: Sexuality Teaching in the context of Adult Responsibility (Učenje o seksualnosti u kontekstu odgovornosti odraslih). STAR na engleskome znači i »zvijezda«. Zvijezda simbolično predstavlja osobu, a krakovi zvijezde aspekte osobe. Ako su »krakovi« u ravnoteži, znači da je čovjek uravnotežen, cjelovit, zreo.

Od kada?

Ideju o programu Teen STAR razvila je još ranih osamdesetih godina dr. Hanna Klaus, specijalistica ginekologije i porodiljstva, danas voditeljica Centra za prirodno planiranje obitelji u Washingtonu, u SAD-u. Program je sastavio tim stručnjaka, a sam nastavni plan dobio je svoje osnovne konture iz izravnog razgovora i rada s mladim djevojkama, a kasnije i mladićima.

Dr. Hanna Klaus je puno godina radila kao liječnica misionarka u mnogim zemljama svijeta. John i Evelyn Billings, s kojima je surađivala u širenju prirodnog planiranja obitelji, predložili su joj da izradi program za mlade ljude, tinejdžere. Iz svog iskustva u radu s mladima uočila je da neredovitost uzimanja kontracepcije u cilju sprečavanja tinejdžerskih trudnoća i širenja spolnih bolesti ima dublje ra-

zloge od puke »neodgovornosti« mladih ljudi. Fizički razvoj u pubertetu karakterizira pojava biološke sposobnosti za očinstvo i majčinstvo. Ta se sposobnost — a ona se zove plodnost — nalazi u srži identiteta osobe. Iako možda ne želi postati otac ili majka u ovom trenutku, svijest o toj sposobnosti je vrlo snažna i vrlo važna za mladu osobu. A kontracepcija čini sljedeće: ona tu sposobnost, tu bit identiteta muškarca ili žene negira, poništava. Današnji mentalitet kaže da je plodnost bolest. Osnovna ideja programa Teen STAR je suprotna: cilj je da mlada osoba shvaća svoju plodnost na takav način da joj pridaje visoku vrijednost, umjesto vrijednosti nula koju joj daje kontracepcija. Kada osoba visoko cijeni tu moć da postane roditelj, onda je ona vrlo pažljiva s tom moći. Već u početku provođenja programa, koji je kasnije dobio ime Teen STAR, polovica djevojaka koje su počele s programom, a koje su prethodno bile seksualno aktivne, prestale su sa spolnim odnosima. A vrlo je mali broj njih, u odnosu na ostalu populaciju, postao seksualno aktivan. Kada su kasnije u program uključeni i mladići, dogodila se ista stvar.

Gdje?

Program Teen STAR provodi se danas u gotovo trideset zemalja svijeta: Argentini, Austriji, Boliviji, Brazilu, Čileu, Etiopiji, Francuskoj, Gvatemali, Hrvatskoj, Italiji, Južnoafričkoj Republici, Kamerunu, Koreji, Litvi, Mađarskoj, Madagaskaru, Mauriciusu, Njemačkoj, Peruu, Poljskoj, Portugalu, Rumunjskoj, SAD-u, Slovačkoj, Španjolskoj, Švicarskoj, Ugandi, Ukrajini i Zimbabveu.

Za koga?

Program Teen STAR namijenjen je svim djevojkama i mladićima, bez obzira na nacionalnu ili vjersku pripadnost. Program polazi od onog prirodnog što postoji u svakom čovjeku i usmjerava prema općeljudskim, univerzalnim vrijednostima. Kao takav uspješno se provodi u svim zemljama i kontinentima, u svim kulturnim i vjerskim sredinama.

Nastavni program je razrađen za različite uzraste: za mlade adolescente (7. i 8. razred osnovne škole), srednje adolescente (srednjoškolce), starije adolescente (studente) te za maloljetne majke.

Ukoliko se program provodi u katoličkoj sredini, mogu mu se dodati i tzv. eksplicitni religijski sadržaji. Ti sadržaji predstavljaju sažetak katoličkog učenja o spolnosti i tzv. »teologije tijela« pape Ivana Pavla II. Religijski ciljevi nadopunjuju ciljeve programa i spadaju u izobrazbu voditelja programa. Međutim, filozofija i bit programa mogu se učenicima autentično prenijeti neovisno o eksplicitnom izražavanju vjerskih pojmova. Upravo zbog toga što program može u potpunosti ostvariti svoje ciljeve i bez uključivanja vjerskih pojmova i argumenata, prihvaćaju ga i oni mladi ljudi koji se ne smatraju vjernicima ili koji iz bilo kojeg razloga imaju averziju ili nerazumijevanje za ono što se zove crkveno ili vjersko. Kao voditelji programa često nailazimo na prigovor među nekim vjernicima koji smatraju da se pojedina pitanja o spolnosti mogu valjano objasniti i argumentirati jedino ako se uključi vjera i vjerski argumenti. Mislim da se ovdje radi o brkanju pojmova jer,

kao što dr. Hanna Klaus često zna reći u svojim predavanjima, »to nije istina zato što to Crkva kaže, već to Crkva kaže zato što je to istina«!

Tko?

Tko može biti voditelj programa Teen STAR? Budući voditelji programa prvo se okvirno upoznaju s programom na jednoj od javnih prezentacija ili na neki drugi način. Nakon toga donose odluku žele li postati voditelji programa i, ukoliko žele, dolaze na radionicu za izobrazbu.

Uvjeti za početak provođenja programa s učenicima su sljedeći: 1) Završena radionica za izobrazbu voditelja programa. Radionica traje četrdesetak sati, na kraju se polaže ispit i dobivaju materijali za vođenje nastave. 2) Prihvatanje i prakticiranje vrijednosti sadržanih u programu Teen STAR. Adolescenti imaju »ante-ne« za autentičnost i jako im je važan osobni primjer nastavnika i njegovo osobno uvjerenje i oduševljenje vrijednostima koje im nastoji prenijeti.

Trajni status voditelja programa stječe onaj tko uspješno vodi program s učenicima najmanje godinu dana uz stručno praćenje. Tu je uključeno redovito slanje izvještaja o radu, kontakti i razgovori s koordinatorom/mentorom i sudjelovanje na skupovima trajnog stručnog usavršavanja, te polaganje ispita.

Voditelji programa mogu biti raznih struka jer, kao što je već rečeno, radi se o cjelovitom programu koji ionako obuhvaća više stručnih područja. Radi lakše organizacije provođenja programa u školi te prethodne pedagoške naobrazbe i iskustva poželjno je da voditelji budu prosvjetni djelatnici, no ni to nije formalni uvjet.

Ukratko: osoba voditelja presudna je u tome kakav će uspjeh program imati među učenicima.

Kako?

Program Teen STAR provodi se u obliku tečaja, u školama kao izvannastavna aktivnost, izborni ili fakultativni predmet i sl. Održava se obično jedanput tjedno u trajanju od jednog polugodišta do cijele školske godine.

S obzirom da se tečaj odvija u manjim grupama, omogućen je osobni pristup svakom polazniku i interaktivni način nastave, a s obzirom da se odvija dovoljno dugo, osigurano je dovoljno vremena za postizanje osnovnog cilja programa, a to je osobni odgojni proces i razvoj.

Prvi dio tečaja koji govori o tijelu (plodnosti), djevojke i mladići pohađaju odvojeno: djevojke podučava voditeljica, a mladiće voditelj. Ako voditelj npr. muškog spola ne postoji u školi, on može dolaziti u školu kao vanjski suradnik i odraditi prvi dio tečaja s mladićima. Ostatak tečaja odvija se u mješovitim grupama.

Uvjeti sudjelovanja na tečaju su osobna želja polaznika i odobrenje barem jednog roditelja. Učenicima se predstavi program, nakon čega se oni slobodno odlučuju žele li sudjelovati. Bilo kada tijekom tečaja mogu i odustati. Roditelji se s programom upoznaju na prvom roditeljskom sastanku i nakon toga i oni daju pismeno odobrenje da njihovo dijete može polaziti program.

2. Temeljne sastavnice programa Teen STAR

Ciljevi

1. izgraditi vlastiti identitet i samopoštovanje
2. postati svjestan vlastite plodnosti i sposobnosti prenošenja života
3. početi razmišljati o svojim vlastitim osjećajima i željama
4. početi prepoznavati pozitivne i negativne posljedice i implikacije seksualnog ponašanja
5. ispitivati i interpretirati seksualne poruke koje prenose mediji
6. težiti razvitku zdravih seksualnih stavova
7. postati sposoban za donošenje vlastitih — slobodnih i odgovornih odluka
8. početi shvaćati da spolna aktivnost nalazi smisao samo u potpuno predanom odnosu
9. početi uviđati važnost kvalitetne komunikacije unutar obitelji
10. razvijati osjećaj poštovanja prema daru života.

Karakteristike nastave

Pristup i način rada s učenicima je *interaktivan*. Nastavnik moderira i usmjerava nastavu na temelju nastavnog plana, priručnika i stručne literature. Učenike se motivira da aktivno sudjeluju postavljanjem pitanja i traženjem odgovora na njih, uključivanjem u razgovor, radionice, upitnike, domaće zadaće. Nastavu prate pomoćni materijali, filmovi i sl.

Važna komponenta tečaja je *promatranje znakova vlastite plodnosti* i osjećaja koji iz toga proizlaze. Predavanja i pomoćni materijali o hormonalnim promjenama u menstrualnom ciklusu kombiniraju se s poticanjem djevojaka da same počnu pratiti te promjene kod sebe. Djevojke bilježe fiziološke promjene i osjećaje tijekom ciklusa u tablice praćenja. Mladići također svakodnevno prate svoje emocije i raspoloženja.

U sklopu programa postoji mogućnost tzv. *individualnog savjetovanja*. U pojedinačnom razgovoru s voditeljem tečaja polaznici mogu obnoviti razumijevanje sadržaja tečaja i preispitati svoje poimanje sebe u kontekstu produbljenog shvaćanja svoje spolnosti i plodnosti. U nekim zemljama gdje je iz programa Teen STAR bilo isključeno promatranje znakova plodnosti ili individualni razgovori, rezultati programa bili su puno lošiji.

Bitna karakteristika ovog programa je *suradnja s roditeljima*. Roditelji su prvi i najvažniji odgojitelji svoje djece i odgovorni su za taj odgoj. Kao takvi oni imaju pravo biti upoznati s odgojnim programima koji se nude njihovoj djeci izvan roditeljskog doma i tako informirani dati svoj pristanak. U programu Teen STAR roditelji se s programom upoznaju na prvom roditeljskom sastanku. Nakon toga slijede još najmanje dva sastanka tijekom tečaja. Programom se nastoji graditi mostove između djece i roditelja, a i pomoći roditeljima u odgoju njihove djece. Na

posljednjem međunarodnom susretu koordinatora Teen STAR–a predstavljen je novi program za roditelje, serija predavanja za roditeljske sastanke. Iz dosadašnjeg iskustva u provođenju programa zna se da su roditelji vrlo zahvalni i zadovoljni programom i time kako on djeluje na njihovu djecu.

U provođenju programa velika pozornost pridaje se diskreciji i *povjerenju između nastavnika i polaznika* unutar grupe.

U sklopu provođenja programa kontinuirano se prate njegovi *rezultati*. Polaznici programa tijekom tečaja ispunjavaju ankete i upitnike u anonimnom obliku, pod šifrom. Rezultati programa naknadno se analiziraju i predstavljaju javnosti.

Teme

- vlastiti osjećaji, želje i stavovi
- stavovi društva i medija o spolnosti
- psihoseksualne razlike između žena i muškaraca
- odnosi između mladića i djevojaka, »hodanje«, odgovornost
- razlike između zaljubljenosti i ljubavi
- menstrualni ciklus i hormonalne promjene
- seksualni razvoj i seksualne reakcije muškarca
- moć oplodnje i čudo života
- spolni odnos
- potpuno predani odnos
- metode planiranja obitelji
- razlika između prirodnog planiranja i kontracepcije
- spolno prenosive bolesti
- predbračni/izvanbračni spolni odnosi, masturbacija, homoseksualnost
- ...

Filozofija programa

Ovdje su nabrojane samo neke od tema ponuđenih u programu, za koje polaznici mogu bodovati svoj interes u anketi na početku i sredini tečaja. Budući da ovaj program želi pomoći mladima da nađu odgovore na svoja pitanja, moramo im dati mogućnost da pitaju sve što ih zanima i da govorimo o svim temama o kojima oni žele razgovarati. Važno je ono što bi mladi ljudi htjeli saznati, a ne ono što mi odrasli mislimo da bi oni trebali saznati. Mi odrasli radije bismo izbjegli neke »vruće« teme, ali upravo su to teme koje njih najviše zanimaju i za koje će, ako ih mi preskočimo i mimoidemo, vrlo lako pronaći (drugačije) odgovore negdje drugdje. Iako nije lako »baciti se u vatru«, upravo takve teme su pravi izazov.

U programu dakle nema »tabu« tema, samo je pitanje na koji se način i s kojim ciljem o nečemu govori. Držati osobu u neznanju znak je nepoštivanja i nepovjerenja prema njoj. Kao voditelji programa nastojimo biti što otvoreniji i iskreniji, ali o svemu govoriti u kontekstu dostojanstva i cjelovitosti osobe. Deseto poglavlje dokumenta *Ljudska spolnost: istina i značenje* počinje rečenicom: »Čovjek je pozvan na ljubav i sebedarje u svojem tjelesno — duhovnomu jedinstvu.« Ljubav je

konačno ispunjenje čovjeka i jedino ona ga može usrećiti. Kada bismo pred sobom uvijek imali sliku takve iskonske, prave ljubavi, odgovori na sva životna pitanja bili bi nam odmah jasni. Međutim, ljubavlju se, posebno danas, proglašava sve i svašta i slika prave ljubavi je iskrivljena i pomućena. Traženje prave istine o čovjeku je otežano.

Također je danas prisutna i sveopća podijeljenost na tjelesno i duhovno. To je prisutno i na području spolnog odgoja mladih. Oni koji govore o tjelesnom aspektu spolnosti najčešće ne govore o duhovnom i obratno. Jedni govore samo o tijelu, a drugi samo o tijelu ne govore. A život od nas traži odgovore koji uključuju i tjelesnost i duhovnost.

Program Teen STAR upušta se u avanturu traženja »tjelesno–duhovnih odgovora« na konkretna životna pitanja mladih ljudi, u kontekstu prave sreće i konačnog ostvarenja čovjeka. Nimalo lagan zadatak!

Kako u programu Teen STAR započinje taj odgojni proces? Tijelo u programu predstavlja vezivnu točku za samorazumijevanje osobe. Promatranje znakova plodnosti i svijest o toj plodnosti, tj. o sposobnosti za majčinstvo ili očinstvo otvara pitanje upotrebe te sposobnosti, tog potencijala i predstavlja »ključ« odgojnog procesa. Fiziološki procesi povezuju se s vlastitim osjećajima, željama i raspoloženjima. Dolazi se do pitanja odnosa prema drugima, do pitanja stavova i ponašanja, do pitanja o smislu i implikacijama određenog ponašanja na samu osobu i na njezin život. Imamo odgovornost za taj potencijal i slobodu da ga sačuvamo za potpuno predani odnos s drugom osobom, odnosno brak. Iako su saznanja o ženskoj plodnosti o kojima se govori u programu ujedno i temelj tzv. ovulacijske ili Billingsove metode prirodnog planiranja obitelji, rezultati programa pokazuju da nema zlouporabe tog znanja u cilju izbjegavanja trudnoće. Naprotiv, to znanje na mlade djevojke utječe tako da se one počnu manje upuštati u spolne aktivnosti. Osim toga, djevojke koje u mladosti upoznaju svoju plodnost, vjerojatno će to znanje primijeniti kasnije u braku.

Mladići uče o svojoj plodnosti, o seksualnom razvoju i o seksualnim reakcijama muškarca. Oni to uče zato što imaju pravo znati kako njihovo tijelo funkcionira i biti toga svjesni. To im pomaže da bolje poznaju sebe i budu odgovorni za sebe. Iako se na početku obrađivanja ovih tema s mladićima obično čuju svakakvi izrazi i izjave pomoću kojih oni pokušavaju ispasti »frajeri«, dečke je možda čak i lakše s vremenom dobiti na iskren i dubok razgovor. Iako mladići svoju spolnost doživljavaju ekstrovertnije od djevojaka i fizički aspekt spolnosti je vrlo jaka sila u njima, to nipošto ne znači da su oni manje emotivni od djevojaka ili da su u konačnici zadovoljni s površnim i nepotpunim, dakle i manje vrijednim odnosom s drugom osobom.

I djevojke i mladići u sažetom obliku uče i o suprotnom spolu. Biti svjestan razlika između funkcioniranja muškog i ženskog spola vrlo je važno i ta saznanja mogu bitno utjecati na nečije ponašanje na spolnom području.

U anketi u kojoj učenici boduju interes za pojedine teme na prvom je mjestu zanimanja redovito tema »spolni odnos«. Kada ih pitamo što misle koji bi »uvjeti« trebali biti ostvareni da bi netko »spavao« s osobom suprotnog spola, čujemo sva-

kakve odgovore. Djevojke odgovaraju: »da budu dugo u vezi, barem dva mjeseca«, »da bude romantična atmosfera«, »da ne smiju zaboraviti zaštititi se« i sl. Dečki obično imaju još konkretnije odgovore, odnosno prijedloge: »da starci nisu doma«, »da imam slobodni auto« i sl. Iako tu ponekad ima i neozbiljnih odgovora, oni ipak najčešće odgovaraju iskreno, ali vrlo slično onome što piše u časopisima koje čitaju. Pohađajući program, oni s vremenom uviđaju sve više »uvjeta«. Govorimo o tome kako tijelo izražava osobu. Sve što izražavamo, izražavamo putem tijela. Tijela u spolnom odnosu govore da se osobe potpuno predaju jedna drugoj u ljubavi. A da li se zaista predaju cijele osobe ili samo njihova tijela? Kada je moguće predanje cijelih osoba, kada tijela »govore istinu«? Raspravljajući o tome kakav je to »potpuno predani odnos« između muškarca i žene, polako dolazimo do toga da je on moguć jedino ako iza njega stoji zrela, slobodna, trajna i ekskluzivna odluka, baš za tu osobu. A takav odnos je ustvari brak. Jedino tada je tjelesno predanje u skladu sa stvarnošću koja stoji iza njega i ne »vara« partnere. Jedino tada tjelesno predanje uključuje i respektira čitavu osobu i njezino dostojanstvo.

Teško je očekivati da će svi polaznici programa ovo u potpunosti shvatiti i prihvatiti i tako živjeti. Međutim, sigurno je da će doći do produbljivanja i barem nekakve promjene u razmišljanjima i stavovima i da će se to onda odraziti i na njihovu ponašanje. Počet će shvaćati koliko su sami vrijedni i jednostavno početi željeti kvalitetniji i dublji odnos. Više neće biti zadovoljni površnim i kratkotrajnim »srećama« kada počnu uviđati da postoji dublja i trajnija sreća.

Važno je reći da se u programu odgovori na ovakva pitanja ne serviraju »na tanjuru«. Jedna nastavnica pripovijedala je kako su je djevojke na jednom satu pitale: »Jesu li predbračni spolni odnosi grijeh?« Ona je bila mudra i rekla im je: »A što vi mislite?« Djevojke su počele žestoko raspravljati. Polovica njih tvrdila je da jesu, polovica da nisu. Sat je bio gotov i nastavnica je najavila nastavak diskusije za sljedeći put. Na sljedećem satu je ona polovica koja je tvrdila da predbračni odnosi nisu grijeh sada tvrdila da jesu, a ona koja je prije tvrdila da jesu sada je tvrdila da nisu. Stvar je bila u tome da ako netko želi ispravno odgovoriti na to pitanje, treba znati što znači spolni odnos i što znači grijeh. Nastavnica je mogla odmah odgovoriti na to pitanje — to bi bilo puno brže i lakše, ali i puno manje učinkovito nego potaknuti djevojke da same dođu do odgovora.

Govorimo i o mnogim drugim temama kao što su kontracepcija, homoseksualnost, masturbacija i sl. To što govorimo o tim temama ne znači da ih odobravamo i propagiramo među mladima. Njima se informacije o svemu tome ionako nude na svakom koraku. Pitanje je samo kakve su te informacije i kakva poruka stoji iza njih. U programu želimo dati potpunu informaciju i smjestiti je u kontekst cjelovitosti i dostojanstva osobe i u cjeloviti životni kontekst. Svaki naš postupak ima određene posljedice i implikacije na naš život. Na primjer, budući da niti jedna metoda kontracepcije nije 100% sigurna, što će biti ako djevojka zatrudni i sl. Priručnici tipa »Seksualnost od A do Ž« su nedorečeni, ne daju odgovore na životna pitanja. Oni su samo priručnici s »uputama za upotrebu« spolnosti.

Od nastavnika programa se traži da bude dosljedan i autentičan, da bude sam sa sobom »na čistu« u ovim pitanjima i da svojim životom potvrđuje vrijednosti

koje program zastupa. Voditelj programa trebao bi u životu prihvaćati stajalište da spolni odnos spada u potpuno predani odnos, tj. brak, te da on mora sadržavati međusobnu ljubav i otvorenost životu. Hoće li netko tako živjeti iz vjere ili jednostavno po svojoj savjesti, nije presudno za provođenje programa.

Razgovarajući o svim tim temama s učenicima, voditelj mora biti spreman svakoga strpljivo i s poštovanjem saslušati. Iako treba biti jasan u svojim osobnim stavovima, voditelj ne smije učenicima nametati gotove odgovore, već ih poticati da počnu razmišljati te da sami dođu do njih. Jer ako odmah dadnete odgovor, oni se nisu oko njega morali potruditi. Samo one stvari za koje se mladi ljudi sami pomuče i sami ih »odrade«, samo one će utjecati na njihove odluke.

Rezultati

U zemljama u kojima se program provodi već dulje vrijeme (SAD, Čile, Francuska, Poljska), također se i rezultati prate više godina. Oni su uglavnom konstantni i podjednaki u različitim zemljama. Za polaznike u dobi od 12 do 18 godina ti rezultati pokazuju da je broj polaznika programa koji tijekom tečaja počnu sa spolnom aktivnošću 2 — 3 puta manji u odnosu na opću populaciju te da gotovo polovica prethodno seksualno aktivnih polaznika prestaje sa spolnom aktivnošću tijekom tečaja. (Praćenje promjena stavova i ponašanja polaznika tečaja provodi se, barem za sada, samo tijekom tečaja, iako bi bilo zanimljivo takvo praćenje ponoviti i godinu–dvije nakon završetka tečaja.)

Vrednovanje programa bitno je iz više razloga. Pobornici kontracepcije nastoje dokazati da ako se u nekom edukacijskom programu ne podučava i ne promovira uporaba kontracepcije, da će to rezultirati povećanim brojem maloljetničkih trudnoća i povećanim širenjem spolnih bolesti. Međutim, rezultati programa Teen STAR dokazuju suprotno: program upravo predstavlja ozbiljnu i djelotvornu prevenciju tih negativnih pojava jer utječe na smanjenje spolne aktivnosti, a način na koji to postiže nije kontracepcija. Rezultati programa važni su da bi program mogao ravnopravno konkurirati i »preživjeti« u okruženju koje često nije nimalo naklonjeno vrijednostima koje ovaj program promovira.

3. Program Teen STAR u Hrvatskoj

Nositelj svih aktivnosti vezanih uz provedbu programa Teen STAR je »Udruga za cjeloviti spolni odgoj Teen STAR«. Udruga je osnovana u travnju 2003. godine i do sada broji oko sto pedeset članova koji su uglavnom ujedno i voditelji programa.

Glavni cilj udruge je, prema statutu, provedba programa cjelovitog spolnog odgoja mladih u kojem oni povezuju sve aspekte svoje osobnosti: tjelesni, emotivni, intelektualni, društveni i duhovni, postaju svjesni svoje spolnosti i plodnosti, te razvijajući zdrave seksualne stavove donose odluke o odgovornom spolnom ponašanju. Indirektni ciljevi su sprečavanje negativnih pojava kao što su neželjene maloljetničke trudnoće i širenje spolno prenosivih bolesti, te jačanje odgoja za

kvalitetan život u obiteljima, od onih u kojima sada žive mladi pa do onih koje će osnivati i u kojima će biti roditelji.

Aktivnosti udruge su sljedeće:

1. Organizacija i koordinacija provođenja programa cjelovitog spolnog odgoja Teen STAR u osnovnim (7. i 8. r.) i srednjim školama u Republici Hrvatskoj;
2. Stručni skupovi — javne prezentacije programa za nastavnike i ostale zainteresirane;
3. Organizacija petodnevnih radionica za izobrazbu voditelja programa;
4. Skupovi trajnog stručnog usavršavanja voditelja koji aktivno provode program u školi;
5. Stručno praćenje i supervizija novih voditelja;
6. Vrednovanje i predstavljanje rezultata programa.

Program je u Hrvatskoj dobio suglasnost Ministarstva prosvjete i športa za provedbu u školama još 1997. godine. Te iste godine preporuku je izdao i Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije. 2003. godine program je dobio pozitivno stručno mišljenje od Zavoda za školstvo Republike Hrvatske, a nedavno, dakle 2004. godine, ponovno od Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa.

Udruga u svojim aktivnostima surađuje sa Zavodom za školstvo Republike Hrvatske, Nacionalnim katehetskim uredom Hrvatske biskupske konferencije, Hrvatskim katoličkim društvom prosvjetnih djelatnika, Hrvatskim katoličkim liječničkim društvom, udruženjima voditelja programa Teen STAR u drugim zemljama svijeta i brojnim drugim udruženjima i stručnim suradnicima.

Dosadašnje i buduće aktivnosti u Hrvatskoj

Kako je program Teen STAR došao u Hrvatsku? Nakon što su u jednom stranom časopisu za mlade pročitali intervju s dr. Hannom Klaus i stupili s njom u kontakt, sedmero mladih ljudi iz Hrvatske otišlo je na radionicu Teen STAR-a u Austriju 1995. godine. Nakon toga materijali su prevedeni na hrvatski i organizirane su prve radionice za izobrazbu voditelja u Hrvatskoj: 1996., 1997. i 1998. u Zagrebu i 2001. u Varaždinu. Ukupno je tih godina educirano oko 130 voditelja, od kojih je vrlo mali broj njih aktivno provodio program u nekim školama i župama u Hrvatskoj.

Nakon što je u proljeće 2003. osnovana »Udruga za cjeloviti spolni odgoj Teen STAR«, u suradnji sa Zavodom za školstvo RH organizirana je prva javna prezentacija programa za prosvjetne djelatnike 10. svibnja 2003. u I. gimnaziji u Zagrebu. Prezentacija je objavljena u Katalogu stručnih skupova za 2003. g. Uspostavljena je suradnja sa školama i u lipnju 2003. organizirana nova, peta po redu radionica za izobrazbu voditelja. Radionicu je završilo više od stotinu nastavnika od kojih je velik dio, njih šezdesetak, počelo u školskoj godini 2003./04. provoditi program u oko trideset osnovnih i srednjih škola diljem Hrvatske.

Tijekom te iste školske godine, 2003./04., održani su brojni stručni skupovi — prezentacije programa — u mnogim gradovima Hrvatske: Splitu, Zadru, Rijeci, Osijeku, Požegi, Zagrebu, Varaždinu, Čakovcu, Koprivnici i sl. Na stručnim skupovima sudjelovalo je oko 700 nastavnika, od kojih se većina u završnoj anketi izjasnila da želi završiti radionicu za izobrazbu i potom voditi program. Nakon toga održana je radionica u travnju 2004. u Zagrebu, šesta po redu u Hrvatskoj, koju je završilo novih stotinu voditelja. Njih osamdesetak već je u školi ostvarilo dogovor za provođenje programa od jeseni 2004. godine. Krajem kolovoza slijedi radionica u Rijeci, pa ponovno u Zagrebu u listopadu, a u planu su radionice i u Osijeku i drugim gradovima u Hrvatskoj. U školskoj godini 2003./04. održana su i tri skupa trajnog stručnog usavršavanja za nastavnike koji već aktivno provode program u svojim školama. Sve aktivnosti objavljene su u Katalogu stručnih skupova za 2004. g. pod kat. br. od 313. do 315.

Program se u školama provodi u obliku izvannastavne aktivnosti, izbornog ili fakultativnog predmeta i sl. U najnovijem dopisu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa vezanom uz program Teen STAR navodi se mogućnost osnivanja školskih klubova Teen STAR, koji bi obuhvaćali učenike, nastavnike i roditelje učenika koji polaze program.

Predstavljajući program na javnim prezentacijama i radionicama, te u školama ravnateljima, nastavnicima, učenicima i roditeljima, nailazimo na izvanredni interes za program. Možda je razlog tomu što većina nastavnika i roditelja još uvijek vjeruje u vrijednosti koje ovaj program zastupa, a koje se danas masovno pokušavaju relativizirati i uništavati. Roditelji se ponekad ne snalaze najbolje i možda ne pružaju uvijek najbolji primjer svojoj djeci, ali je sigurno da im žele najbolje. Zato, iako se svi roditelji možda i ne slažu sa svime što mi govorimo u programu, s povjerenjem i zahvalnošću potiču nas da provodimo program s njihovom djecom. Velik broj nastavnika željelo bi postati voditeljima programa. Iako program sam po sebi ima sve uvjete da ostvari dobre rezultate, najvažnije je da su njegovi voditelji pravi i autentični svjedoci. Kao koordinatori programa svjesni smo da na prvom mjestu mora biti kvaliteta, a tek onda kvantiteta. Jedna voditeljica programa, koja ga već nekoliko godina provodi, na pitanje zašto to uopće radi, i to još s tako malom grupom od desetak djevojaka, kaže: »Ako radim s deset djevojaka, to je danas–sutra deset obitelji. Ovo što radimo je ona prava, unutarnja duhovna obnova našeg naroda.« Provođenje ovog programa je vrlo teško i zahtjevno i bilo bi nemoguće da se ne pouzdajemo u Božju snagu i providnost.

Osvrt na najnovije napise u medijima o programu Teen STAR

Kampanja u medijima uperena protiv programa Teen STAR krajem listopada i početkom studenoga ove godine započela je nakon što je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa vratilo na doradu program »Ljudska seksualnost i kvaliteta života«. Bombastičnim naslovima »Ministarstvo odbilo program 19 stručnjaka — spolni odgoj u školama dopušten samo Crkvi«, »Katolička crkva izbacila seks iz hrvatskih škola« sugeriralo se čitateljima da Teen STAR nije stručni program, te

da ga provodi Crkva. O programu Teen STAR se pisalo da se »bazira na neznanju, dogmi i nesnošljivosti prema različitosti«, da »negira i ignorira spolnost mladih«, da »uči da je seks negativan«, da »u suštini propagira aseksualnost ili isključivo reproduktivnu funkciju seksualnog čina«, da se »temelji na apstinenciji do braka i asketizmu« i sl.

U medijima je istupila i pravobraniteljica za djecu gđa Matijević Vrsaljko i izjavila, među ostalim, da je naš »program u nekim svojim dijelovima protuustavan, protuzakonit i u suprotnosti s UN–ovom konvencijom o pravima djeteta«. Svoje prigovore na program pravobraniteljica za djecu poslala je Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa. U vrijeme pisanja ovog članka »Udruga Teen STAR« je u postupku izrade svog odgovora na napade u medijima i na sporne točke iz očitovanja pravobraniteljice za djecu. Svoj odgovor Udruga će također poslati Ministarstvu te o njemu izvijestiti medije.

Iako je nemoguće pobrojiti sve neistinite i necjelovite informacije koje su mediji prenosili o programu Teen STAR, sve se vrti oko nekoliko najčešćih, neutemeljenih i neopravdanih, napada:

1. »Crkvenost«: Udruga Teen STAR nije crkvena udruga i program Teen STAR ne organizira Crkva. Iako program ima potporu Crkve, on je namijenjen svim mladim ljudima.
2. »Apstinencijski program«: Tzv. »apstinencijskim« programima cilj je apstinencija. Programu Teen STAR cilj je cjeloviti odgoj i izgradnja osobe. To što program Teen STAR ima kao jednu od posljedica smanjeno upuštanje tinejdžera u spolne odnose, ne čini ga »apstinencijskim« programom, već uspješnim programom.
3. »Negativistički pristup spolnosti«: Pristup spolnosti u programu Teen STAR je izrazito pozitivan. Cilj je da mladi ljudi zavole sebe i svoju spolnost, da je onda počnu više cijeniti i odgovornije se prema njoj ponašati.
4. »Netolerancija«: U programu Teen STAR prihvaćamo svaku osobu, dajući joj jednako dostojanstvo i pravo na izbor. Ne želimo, međutim, podleći pritiscima onih koji pričom o netoleranciji i diskriminaciji te svojevrijednim tumačenjem zakona žele relativizirati sve vrijednosti, od vrijednosti spolnog odnosa do vrijednosti braka i obitelji.
5. »Nestručnost«: Program Teen STAR sastavili su vrhunski svjetski stručnjaci iz svih područja koja dotiču ljudsku spolnost. U Hrvatskoj također stručnjaci za pojedina područja vode radionice i stručne skupove. Što se tiče samih voditelja programa, oni dobivaju sva potrebna stručna znanja za početak provođenja programa u radionicama za izobrazbu. Osim toga, uvjet da bi program ušao u škole, bio je da voditelji programa budu nastavnici u tim školama koji kao takvi moraju imati propisanu stručnu spremu i pedagoško, psihološko i metodičko obrazovanje.
6. »Nepreporučivanje kontracepcije«: U našem programu upoznajemo mlade sa svim vrstama kontracepcije, kako onim prirodnim tako i umjetnim, govorimo o njihovom djelovanju i djelotvornosti. Svoj rad temeljimo na

znanstvenim, medicinski potvrđenim podacima. Mlade učimo, primjerice, da prezervativ štiti od spolnih bolesti, ali i da nije sigurna zaštita. Smatramo da mladi imaju pravo znati potpunu, znanstveno potvrđenu istinu, a ne da im se propagira »safe sex« (sigurni seks) jer takav seks ne postoji. Budući da nijedna metoda kontracepcije, pa tako niti prezervativ, nije sto posto sigurna, a neke se spolne bolesti prenose i uz uporabu prezervativa, ne želimo nikome ništa preporučivati jer ne želimo snositi odgovornost za posljedice koje su vrlo moguće. Mlade upoznajemo s cijelom istinom, potičemo ih da razmišljaju o posljedicama svakog svog čina i da na kraju, odgovorno i slobodno, sami donose svoje odluke.

A PROGRAMME OF WHOLISTIC SEXUAL EDUCATION »TEEN STAR«

Kristina PAVLOVIĆ

Summary

»Teen STAR« is a programme of wholistic sexual education for young people which is being implemented in approximately thirty different countries, and as of a few years ago, in Croatia as well. Firstly, today there is a dire need for an affirmative and intelligent approach to the sexual education of our youth for, as a rule, they obtain their initial information from a chaotic array of sources whose sole purpose is to satisfy consumer appetites and which are the result of marketing strategies that have brought about tragic consequences: unplanned pregnancies, abortions, sexually transmitted diseases and infertility. »Teen STAR« is an education programme for adolescents and it consists largely in promoting personality development. Essentially it accentuates the dignity of the human person and the challenge of personal freedom in the making of choices. This article outlines the basic elements of this programme, its results and possibilities for its implementation.